

elfâz-ı küfür konularının yanı sıra Kafda-ğrı'na dair bazı asılsız nakiller de aktarılır. İbadetlere ilişkin bölümde konular ayrıntılı biçimde anlatılır. Burada özellikle namaz ve orucun faziletleri, müstehapları, mekruhlarına ve nâfile ibadetlere ayrılan kısımla bunlara uymanın önemine yapılan vurgu dikkat çeker; hatta nâfile ibadetlerin faziletlerine verilen değerin farzları gölgede bıraktığı söylenebilir. Müellif, 'Umdetü'l-İslâm'da yer almayan birçok nâfile namazı kitabına eklediğini belirtir. İbadetlere teşvik amacının öne çıktığı eserde hadis olarak nakledilen bazı rivayetlerin zayıf veya uydurma olduğu görülür (a.g.e., II, 1165). Aynı zamanda bir dua mecmuasını andırarak şekilde hemen her konuya dair dualar zikredildikten sonra bunların mükâfatı abartılarak anlatılır. İbadetler bahsinin tamamlanmasıyla 'Umdetü'l-İslâm'ın tercümesi de sona erer. Eserin geri kalan kısmı Abdurrahman Aksarâyî'nin telifi olup burada insanlar arasındaki haklar ve görevler, görgü kuralları, âhiret hayatı, özellikle kıyametin kopması, cennet ve cehennem gibi konulara yer verilir.

Kitabın sonunda 'Umdetü'l-İslâm'a ait yetmiş üç, İmâdû'l-İslâm'a ait elli altı kaynağın bir liste halinde verilmesi, eserin Türkçe yazılmasından dolayı eleştirilme endişesine karşı savunma ihtiyacının duyulması ve bunun o dönemin din diline ilişkin anlayışı yansıtmayı, daha sonra kaleme alınan ilmi hallere nisbetle konuların dağınık olması, ayrıca Hanefîler'e yönelik bir kitap olmasına rağmen diğer mezheplerin kaynaklarına da başvurulması ilmi halin dikkat çeken özellikleri arasında sayılabilir.

İmâdû'l-İslâm'ın yetmişten fazla nüshası tesbit edilmiştir (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2740, Lâleli, nr. 1102; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 25398). Harekeli olarak taşbaskıları yapılan eser (İstanbul 1290; İstanbul, ts.), *İslâm'ın Temel Kitabı Büyük İslâm İlmihali* adıyla M. Rahmi tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1976).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman b. Yûsuf Aksarâyî, *İmâdû'l-İslâm*, MÜİF Ktp., Ali Rıza Hakses, nr. 202; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1165; *Osmanlı Müellifleri*, I, 265; Karatay, *Türkçe Basmalar*, I, 6; Recep Cici, *Kuruluşun Fatih Devrinin Sonuna Kadar Osmanlılarda Fıkıh Çalışmaları* (doktora tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 162; Hatice Kelpetin, *Yaygın İslâm Anlayışı: Klasik Dönem Osmanlı Geleneği* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 11-12.

HATİCE KELPETİN

İMÂDÜDDEVLE

(عمادالدوله)

Ebü'l-Hasen Ali

b. Büveyh b. Fennâhusrev ed-Deylemî
(ö. 338/949)

Büveyhîler hânedanının kurucusu
ve bu hânedanın Cibâl,
Fars, Hûzistan kolu hükümdarı
(932-949).

281'de (894) doğdu. Deylemli fakir bir balıkçı olan Ebû Şücâ' Büveyh'in oğludur. Genç yaşta, Taberistan ve Deylem'de hüküm süren Zeydî İmam Hasan el-Utrûş'un (914-917) hizmetine girdi. Onun ölümüyle halefleri arasında çıkan ve Taberistan'da Zeydî Devleti'nin çöküşüyle (316/928) sonuçlanan iç savaştan yararlanarak Taberistan ve İran'da hâkimiyet kurmak için mücadele eden Deylemli Mâkân b. Kâkî'nin saflarına katıldı. Mâkân'ın bu mücadeleyi kaybetmesi (316/928) üzerine Ziyâîler hânedanının kurucusu Gilşinli Merdâvic b. Ziyâr'ın hizmetine girdi. Taberistan ve Cürcân ile Cibâl bölgesinin büyük bir kısmına hâkim olan Merdâvic tarafından Hemedan ile İsfahan arasında önemli bir ulaşım merkezi konumundaki Kerec ve Mâhulbasra valiliğine tayin edilen Ali, kısa bir süre içinde şehirdeki askerlere ve sivil yöneticilere kendisini sevdiren kabul ettirdi. Hürremîler'in elindeki bazı kaleleri fethederek ele geçirdiği hazinelerle Cibâl'deki hâkimiyetini iyice sağlamlaştırdı ve böylece Büveyhîler'in temelini attı (320/932). Kerec'de olup bitenlerden endişeye kapılan Merdâvic'in kendisini ele geçirmek için girişimlerde bulunmaya başladığını görünce 300 askerle birlikte şehri terkedip İsfahan'a yöneldi. Abbâsîler'in İsfahan Valisi Ebû'l-Feth Muzaffer b. Yâkût'u yenerek şehri ele geçirdi (321/933). 700 askerle 10.000 kişi olduğu söylenen bir orduyu yenmesi Ali'ye büyük şöret kazandırdı. Durumdan rahatsız olan Merdâvic kardeşi Veşmgîr kumandasındaki bir orduyu İsfahan üzerine gönderdi. Ali bunun üzerine İsfahan'dan ayrılıp Errecân'a yöneldi. Abbâsî Valisi Yâkût onunla savaşmadan bölgeyi terketti. Ali'nin Errecân'a gelişi sebebi bölgenin zengin vâridâtı idi. Burada bulunduğu sırada, Şiraz ile Errecân arasındaki Nûbende-cân'ın Abbâsîler'e muhalif olan hâkimi Ebû Tâlib b. Zeyd'den, yüklediği ağır vergiler sebebiyle halk tarafından sevilmeyen Abbâsî Valisi Yâkût'un idaresindeki Fars bölgesinin ele geçirilmesi için şartların çok elverişli olduğuna dair mektuplar aldı. Bu mektuplara güvenerek Fars'a hâ-

kim olmayı ciddi şekilde düşünmeye başladı. Ancak yeterli askeri bulunmaması doğrudan Fars'a yürümesine engel teşkil etmekteydi. Ebû Tâlib'in ısrarlı davetleri karşısında Errecân'dan ayrılarak Nûbende-cân'a gelen Ali (Rebîulâhîr 321 / Nisan 933), burada Merdâvic ile Yâkût'un kendisine karşı ittifak ettiklerini haber aldı. Bunun üzerine Sâmanîler'e bağlı olarak Kirman'ı yöneten eski efendisi Mâkân b. Kâkî'ye katılmak üzere Nûbende-cân'dan ayrıldı. Kirman'a giderken Fars Valisi Yâkût tarafından yolu kesildi. Çok az bir kuvvetle Yâkût'un 17000 kişilik ordusunu yenilgiye uğratan Ali süratle ilerleyerek Fars'ın merkezi Şiraz'a girdi (Cemâziyevvel 322 / Mayıs 934). Büveyhî hânedanının Fars ve Hûzistan kolu da böylece kurulmuş oldu.

Ali'nin Fars'a yerleşmesini istemeyen Merdâvic bir ordu göndererek Hûzistan'ı ele geçirdi ve böylece onun Irak'la ilişkisini keserek batıya ilerlemesini engellemiş oldu. Ali de Merdâvic'i metbû tanımak ve vergi vermek mecburiyetinde kaldı; kardeşi Hasan'ı da Merdâvic'in sarayına rehlin olarak verdi (323/935). Ancak Merdâvic'in, ordusundaki bir grup Türk askeri tarafından düzenlenen bir suikast sonucu öldürülmesi Ali'yi rahatlattı. Merdâvic'e bağlı Türk askerlerinin çoğu Ali'nin ordusuna katıldı. Bu durum, Büveyhî hâkimiyetinin Ziyâîler'in topraklarına doğru genişlemesine sebep oldu. Ali'nin kardeşi Hasan, Merdâvic'in halefi Veşmgîr'in elinden İsfahan'ı alarak Ziyârî topraklarına girdi (323/935). Ali daha sonra, Fars'ı doğu yönünden emniyete almak için en küçük kardeşi Ahmed'i Kirman'a gönderdi (324/936). Ahmed başlangıçta bazı önemli başarılar sağladı; fakat bölgenin mahallî unsurlarının sert bir mukavemetiyle karşılaşınca geri çekilmek zorunda kaldı.

Büveyhîler için en önemli gelişme batıda gerçekleşti. Ali Abbâsîler'in içinde bulunduğu problemlerden yararlanarak Ahmed'i bu defa Hûzistan'a gönderdi. Ahmed 326'da (938) bölgenin merkezi Ahvaz'ı ele geçirdi. Ali'nin diğer kardeşi Hasan 331 (942-43) yılında Rey'i zaptetti, böylece Hasan'ın yönetiminde Büveyhîler'in Rey ve Cibâl kolu teşekkül etmiş oldu. 334'te (945-46) hilâfet merkezi Bağdat'a giren Ahmed de Büveyhîler'in Irak-Hûzistan kolunu kurdu. Büveyhîler'in kontrolüne giren Abbâsî Halifesi Müstekfî-Billâh Ali'ye İmâdûddeve, Ahmed'e Muizzûddeve, Hasan'a Rûknûddeve lakabını verdi.

İmâdûddeve Ali, çocuğu olmadığı için kardeşi Rûknûddeve Hasan'ın oğlu Fen-

nâhüsrev'i (Adudüddeve) halef olarak tayin ettikten sonra 16 Cemâziyelevvel 338'-de (11 Kasım 949) Şiraz'da vefat etti, 339 (950) yılında öldüğü de rivayet edilir.

Büveyhîler, kuruluş şartlarının bir sonucu olarak adem-i merkeziyetçi bir yapı özelliği göstermekle beraber İmâdüddevle Ali, gerek en büyüklüğü olması gerekse hânedanın başarısında önemli paya sahip bulunması sebebiyle diğer kardeşleri tarafından Büveyhî Devleti'nin başkanı olarak kabul edilmiştir. Başarılı bir kumandan, fırsatları iyi değerlendiren bir devlet adamı olan İmâdüddevle'nin şahsiyeti hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakta, sadece bir hristiyan olan Ebû Said İsrâîl b. Mûsâ'yı kâtipliğe (vezir) tayin ettiği, Fars'taki iktidarının ilk günlerinde askerlerin maaşlarını ödemekte çaresiz kalınca tesadüfen bölgenin eski idarecilerine ait hazineleri bulup ortaya çıkardığı kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hamza el-İsfahânî, *Târîhu sinî mülûkî'l-arz ve'l-enbiyâ*, Beyrut, ts. (Dârü mektebeti'l-hayât), s. 183; Ebû İshak es-Sâbî, *el-Müntezâ min Kî-tâbî't-Tâcî* (nşr. Muhammed Hüseyin ez-Zübeydî), Bağdad 1397/1977, s. 35, 54, 58-65; Ebû Ali et-Tenûhî, *Nişvârü'l-muḥâdara* (nşr. D. S. Margoliouth), Mısır, ts., s. 156, 157; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Mısır 1332/1914, I, 275-276, 277-284, 295-305, 310, 315, 352-356, 373, 377-383; II, 8, 84-85, 121-122; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *Rusûmü dâri'l-hilâfe* (nşr. Mîhâil Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 13; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 268-271, 365; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 81, 105, 189-197, 227, 275, 285, 298, 312, 324-326, 340, 390, 449-450, 482-483; İbn Hallikân, *Ve-feyât*, III, 399-400; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXVI, 166-175; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad (334/946-447/1055)*, Calcutta 1964, s. 4, 6, 11, 42, 114, 136, 193, 202; H. Busse, *Chalif und Grosskönig: Die Buyiden im Iraq (945-1055)*, Beirut 1969, s. 18, 30, 219, 346, 372, 463; a.mlf., "Iran Under the Buyids", *ChIr*, IV, 250-261; W. Madelung, "The Assumption of the Title Shâhânsâh by the Buyids", *JNES*, XXVIII (1969), s. 89-92; K. V. Zetterstéen, "İmâdüddevle", *IA*, V/2, s. 978; Cl. Cahen, "İmâd al-Dawla", *EJ²* (İng.), III, 1157.

AHMET GÜNER

İMÂDÜDDİN el-HAMZÎ

(عمادالدين الحمزى)

Ebû Mûsâ İmâdüddîn İdrîs
b. Ali b. Abdillâh el-Hasenî el-Hamzî
(ö. 714/1314)

Yemenli Zeydî tarihçi.

San'a'da doğdu. Hz. Hasan soyuna mensuptur. Devrinde temayüz ederek Resûlî Hükümdarı el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd'un takdir ve himayesine mazhar

oldu ve tablhâne emîrleri arasına girdi. Bir süre sonra Mekke yakınlarında küçük bir kasaba olan Kahme'ye emîr tayin edildi (699/1300). Aynı yıl hac emirliği yapan İmâdüddin Yemen'in ileri gelen devlet adamları arasında yer aldı.

Güzel ahlâkı, değişik iklimlerde geniş bilgisiyyle tanınan İmâdüddin Zeydiyye mezhebine mensuptu. Bu özelliklerinden dolayı Zeydî imamlığına aday gösterilmiştir. İmâdüddin, İzzeddin İbnü'l-Esîr'in eseri *el-Kâmil*'in bir özeti mahiyetindeki *Kenzü'l-aḥbâr (aḥyâr) fî ma'rifeti's-siyer ve'l-aḥbâr* adlı dört ciltlik kitabı ile ün yaptı. Eserin sonuna 713 (1313) yılına kadar Mısır, Suriye ve Irak'ta, 714 (1314) yılına kadar da Yemen'de cereyan eden olayları eklemiştir. Kitabın ilk cildi Hz. Peygamber'in sîreti ve Hulefâ-yi Râşidîn, II. cildi Emevîler, III. cildi Abbâsîler dönemiyle Suriye'de hüküm süren devletler, Fâtımîler, Karmatîler ve Haçlılar'la yapılan savaşlara ayrılmıştır. Bu cildin sonunda Yemen'le ilgili bilgiler vermeye başlayan İmâdüddin son ciltte sadece Yemen'e dair konuları ele almış, ayrıca Zeydî imamlarının ve ileri gelenlerinin biyografilerine geniş yer vermiştir. Bu sebeple *Kenzü'l-aḥbâr* Zeydiyye mezhebi ve Yemen tarihi için önemli bir kaynaktır (yazma nüshaları için bk. Eymen Fuâd Seyyid, s. 139). Eseri Abbas er-Resûlî *Nüzhetü'l-eḥşâr fî'l-ḥiştâri Kenzi'l-aḥbâr* adıyla özetlemiştir (a.g.e., a.y).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-'Uḫdû'l-lü'lü'yye* (nşr. M. Besyûnî Asel), Kahire 1329/1911, I, 324-325, 410; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, I, 345-346; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fî aḥbârî'l-kuṭrî'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, s. 491-492; Brockelmann, *GAL*, II, 234; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târîhi'l-Yemen fî'l-aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 138-139.

OSMAN ÇETİN

İMÂDÜDDİN el-İSFAHÂNÎ

(عمادالدين الإصفهاني)

Ebû Abdillâh İmâdüddîn Muhammed
b. Safiyyiddîn Muhammed
b. Hâmid el-Kâtib el-İsfahânî
(ö. 597/1201)

Edip ve tarihçi.

2 Cemâziyelâhîr 519'da (6 Temmuz 1125) İsfahan'da doğdu. İsfahanlı tanınmış bir aileye mensuptur. Amcası Azîzüddin el-Müstevfî vezir, babası Safiyyüddin Muhammed ise kâtipti. İsfahan, Bağdat, Rey, Kâşân'da çeşitli medreselerde öğrenim

gören İmâdüddin 534 (1139) yılında ailesiyle beraber Bağdat'a gitti. Nizâmiye Medresesi'nde Ebû'l-Kâsım İbnü'l-Husayn, Ebû Abdullah el-Furâvî, Cemâleddin İbnü'l-Uhuvve eş-Şeybânî, İbnü'l-Bennâ el-Bağdâdî, Ebû'l-Berekât en-Nisâbü'rî el-Bağdâdî, Ebû'l-Fütûh el-İsferâînî, İbnü'r-Rezzâz el-Bağdâdî gibi âlimlerden fıkıh, hadis, gramer, lugat ve edebiyat dersleri aldı. 542'de (1148) Musul'a yaptığı kısa bir seyahatten sonra 543 (1149) yılında İsfahan'a döndü ve ileride yazacağı eserler için malzeme topladı. 549 (1154) yılında tekrar Bağdat'a giden İmâdüddin, 552'de (1157) Abbâsî Veziri Ebû'l-Muzaffer İbn Hübeyre tarafından Vâsit şehri nâibliğine tayin edildi. 556'da (1161) Basra nâibi oldu. 558-560 (1163-1165) yılları arasında Bağdat'ta Dîvânü'l-hilâfe'de görev yaptı.

13 Cemâziyelevvel 560'ta (28 Mart 1165) Ebû'l-Muzaffer İbn Hübeyre'nin öldürülmesi üzerine takibata uğrayıp hapsedilenler arasında bulunan İmâdüddin, bir ay kadar sonra serbest bırakıldı. Bu sırada Nüreddin Mahmud Zengî'nin âlimlere değer verdiğini öğrenince Dimaşk'a gitmeye karar verdi. Şâban 562'de (Haziran 1167) Dimaşk'a ulaştı ve el-Medresetü'n-Nüriyye'de ders vermeye başladı. 562 (1167) yılı sonlarına doğru Nüreddin Mahmud Zengî ile tanıştı ve divanda önemli bir göreve tayin edildi. Bu görevi sırasında Selâhaddîn-i Eyyûbî ve diğer önemli kişilerle görüşme imkânı buldu. 564 (1169) sonlarında üçüncü Mısır seferi hazırlıklarında görev aldı. Aynı yıl Nüreddin tarafından Ahlat Hükümdarı Zahîrüddin Sökmen'e gönderildi. Ardından Dîvân-ı İnşâ'nın başkanlığına getirildi. Çeşitli yerlere gönderilen önemli mektupları ve evrakı kaleme aldı. 566'da (1170) Musul'un temliknâmesini götürmesi için Abbâsî Halifesi Müstencid-Bilâh'a elçi olarak görevlendirildi. 568 yılı başlarında (1172 yılı ortaları) divan müşrifliğine (müfettişlik) tayin edildi.

İmâdüddin, Nüreddin Mahmud ölünce 11 Şevval 566'da (17 Haziran 1171) kâtiplik dışındaki görevlerinden azledildi. Aynı yılın sonlarında Halep'e gitti. 570 yılı başlarında (Ağustos 1174) Bağdat'a dönmek üzere Musul'a hareket etti. Musul Atabegi II. Seyfeddin Gazi'nin kendisine teklif ettiği görevi kabul etmedi. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Mısır'dan Şam'a geldiğini öğrenince Bağdat'a gitmekten vazgeçip onun hizmetine girmeye karar verdi. Dimaşk'a dönerek eski medresesinin mütevelliliğini geri aldı. Daha sonra Humus-